

Danuta Knysz-Rudzka

Międzynarodowe spotkania komparatystów na Kolokwium Naturalistycznym "Le Naturalisme en question"

Biuletyn Polonistyczny 28/3-4 (97-98), 154-161

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA ZAGRANICZNA

"LE NATURALISME EN QUESTION"

MIĘDZYNARODOWE SPOTKANIE KOMPARATYSTÓW

NA KOŁOKWIUM NATURALISTYCZNYM

/Warszawa, 20-22 września 1984/

Kolokwium wrześniowe, zorganizowane przez prof. J. Kulczycką-Saloni w Uniwersytecie Warszawskim, było trzecim spotkaniem komparatystów biorących udział w opracowaniu tomu "Naturalizm" (w serii Historii Porównaczej Literatur w Językach Europejskich, wydawanej przez AILC). Przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego tomu jest Yves Chevrel z Uniwersytetu Paris IV; w skład Komitetu wchodzi: Janina Kulczycka-Saloni i Halina Suwała z Uniwersytetu Warszawskiego oraz Antoinette Ehrard z Uniwersytetu w Clermont-Ferrand II.

Kolokwium było dalszym etapem prac przygotowawczych i dokumentacyjnych, realizowanych zgodnie z siatką badawczą, ustaloną w toku kolejnych spotkań i opublikowaną w Aktach Kolokwium w Nantes (w 1983 r.). Na obrady przybyło 12 badaczy z uniwersytetów w Paryżu, Brukseli, Leuven, Zagrzebiu, Trieście, Nimégue, z Budapesztu i Saarbrücken, i trzech uniwersytetów kanadyjskich - Toronto, Waterloo i Western Ontario. Niektórzy z nich byli już w Warszawie w 1979 r. - Yves Chevrel (Paris IV), Paul Delsemme (Université Libre de Bruxelles), inni spotkali się w Nantes w 1982 r. - Romain Debbaut (Université de Leuven), Yves Chevrel, Janina Kulczycka-Saloni, Giuseppe Pe-

tronio (Trieste). Część z nich przystąpiła do pracy nad tomem "Naturalizm" stosunkowo niedawno - Dorothy Speirs (Toronto), Martin van Buuren (Nimegue), Maria Rev (Budapeszt), ale wszyscy mają za sobą duże doświadczenie w badaniu literatury naturalistycznej.

W ciągu trzech dni pracy wygłoszono 13 referatów, które dotyczyły zagadnień periodyzacji naturalizmu w skali międzynarodowej, prezentowały naturalizm w literaturach narodowych - włoskiej, angielskiej, amerykańskiej, belgijskiej języka francuskiego i języka flamandzkiego, Słowian południowych i w literaturze czeskiej i holenderskiej. Podejmowały również zagadnienia recepcji twórczości pisarza naturalistycznego (G. Hauptmanna) w skali światowej, recepcji Zoli w literaturze polskiej i rosyjskiej; dokonywały analiz porównawczych konfrontujących stosunek naturalistów polskich i belgijskich (jęz. francuskiego) do haseł wolności artysty i niezależności sztuki; badały rozwój odcinkowej powieści społecznej i jej związków z twórczością Zoli; analizowały cechy gatunkowe noweli naturalistycznej na przykładach tekstów francuskich, rosyjskich i węgierskich; badały funkcje metafor w powieściach Zoli.

Materiały z Kolokwium, stanowiące autorski wkład w pracę nad przygotowaniem tomu, opublikowane zostaną w wersji polskiej w "Przeglądzie Humanistycznym" i w wersji francuskiej, jako "Akta Kolokwium w Warszawie", w Paryżu w Wydawnictwach Uniwersyteckich. Publikacje ogłaszane w toku prac, rozkładających się przecież na wiele lat, mają podwójne znaczenie. Po pierwsze, ukazują aktualny stan przygotowywanego tomu i ujawniają wszystkie wątpliwości metodologiczne, które rozstrzygać muszą autorzy wstępnych syntez literatur narodowych i roboczych studiów porównawczych. Po drugie, zapewniają autorom tekstów

możliwość zaprezentowania rezultatów badań indywidualnych, które w zespołowej pracy Komitetu Redakcyjnego i redaktorów poszczególnych rozdziałów planowanego tomu muszą ulec zatarcu na rzecz syntetycznego obrazu całości, tj. na rzecz naturalizmu pojętego jako międzynarodowy prąd literacki i artystyczny. Kolejne Kolokwia i publikacje "Akt" są ważnym czynnikiem stymulującym badania nad naturalizmem i pokrewnymi mu prądami artystycznymi w różnych ośrodkach uniwersyteckich Europy i Ameryki.

Cykl referatów rozpoczęło wystąpienie Y. C h e v r e l a podejmujące kwestię bardzo istotną dla koncepcji całości tomu. Badacz zastanawiał się nad przydatnością wprowadzenia periodyzacji naturalizmu pojętego jako ruch międzynarodowy, pojawiający się w określonym momencie dziejów literatury. Konstatował istnienie tendencji prorealistycznych w różnych literaturach drugiej połowy XIX wieku i stwierdzał, że Zola pełnił tylko funkcję ich unifikatora. Badacz podkreślał, iż celem przygotowywanej książki jest uchwycenie wspólnych parametrów tych tendencji, którym Zola narzucił miano naturalizmu. Periodyzacja zjawiska opierać się musi na nich właśnie, w oparciu o kryteria literackie, a nie historyczne. Daty graniczne, proponowane w referacie, to lata wydania "Herminii Lacerteux" Goncourtów - 1865. i "Wiśniowego sadu" Czechowa - 1904. Podstawową zasadą periodyzacji winna stać się recepcja wielkich dzieł naturalistycznych oraz twórczy udział literatur narodowych. Periodyzacja wewnętrzna uchwycić musi dynamikę naturalizmu, kierunek jego rozwoju i nowe związki pomiędzy literaturą a życiem, kształtujące się również za jego sprawą (demokratyzacja odbioru literackiego, traktowanie dzieła jako produktu itp.), oraz preferencje naturalizmu zaznaczające się w wyborze pewnych gatunków literackich. Uwzględnwszy powyższe czynniki Chevrel

proponuje następujące okresy w historycznym obrazie naturalizmu: 1865-1879, 1879-1885 (naturalizm triumfujący, rozwój prozy narracyjnej i teatru), 1885-1892-5, 1895-1904. Dodać należy, że w toku dyskusji ustalono, iż granica ostateczna powinna być znacznie przesunięta (nawet do 1910-1914) ze względu na sytuację w literaturach narodowych (np. holenderskiej, belgijskiej (flamandzkiej), polskiej, amerykańskiej). Przyjęto natomiast zaproponowany przez autora rozszerzony tytuł tomu "Naturalizm i pokrewne mu kierunki realistyczne w latach 1865-1904 (z poprawką 1910-1914)".

Zagadnieniu recepcji naturalizmu poza Francją poświęcone były referaty D. B a g u l e y a z Uniwersytetu Western Ontario "Recepcja naturalizmu w wiktoriańskiej Wielkiej Brytanii" i J. K u l c z y c k i e j - S a l o n i (UW) "Recepcja naturalizmu w literaturze polskiej i rosyjskiej". Pierwszy pokazywał, w jak odmienionej postaci docierały do Anglii tłumaczenia tekstów Zoli, okrojonych przez cenzurę obyczajową, wskazywał na elementy naturalizmu zolowskiego odrzucane przez krytykę i pisarzy angielskich, podawał również listę dzieł, które można uznać za reprezentatywne dla naturalizmu angielskiego (George Moore, George Gissing, Thomas Hardy itd.). Referat drugi, opierając się na materiale literatury polskiej zaboru rosyjskiego i literatury rosyjskiej, wskazywał na podobne warunki polityczne i historyczne, w których dokonywała się recepcja dzieła Zoli. Wcześniejsza w Rosji - bo od 1865 r., kiedy to jego powieści zaczęto tłumaczyć, przerabiać i analizować, uznając w nim pisarza wielkiego formatu, późniejsza i mniej powszechna w Polsce, dokonująca się za pośrednictwem Rosji i bezpośrednio z Paryża, dzięki zagranicznym korespondentom pism polskich. Szczególnie gwałtowne dyskusje rozgorzały po publikacji "Nany"

i "Powieści eksperymentalnej". Zarzucono pisarzowi skrajność w odtwarzaniu prawdy życia, podważano jego koncepcję literatury naukowej, odrzucano wizję jednostki i społeczeństwa zdeterminowanych przez dziedzictwo przeszłości. W Rosji zainteresowanie budziła koncepcja bohatera aktywnego, walczącego o prawdę i sprawiedliwość. W Polsce, w grupie "Wędrowca" próbowano wykorzystać wzory naturalizmu francuskiego w walce o odnowę sztuki i literatury, ale nie rezygnowano z dyskretnego patronatu duchowego Mickiewicza. Badaczka podkreśliła, że w obu literaturach naturalizm był epizodem, nie stworzył wyraźnej grupy zwolenników, ale umożliwił dyskusję na temat zadań literatury i sprecyzowanie jej celów.

Komparatystyczny charakter miał również referat D. K n y s z - R u d z k i e j (UW) "Rola naturalizmu w kształtowaniu koncepcji sztuki niezależnej w Polsce i w Belgii", w którym autorka zwraca uwagę na paralelizm zjawisk towarzyszących już nie samej recepcji naturalizmu zolowskiego w literaturach narodowych, lecz kształtowanie się naturalizmu w oparciu o rodzime patrymonium literackie i artystyczne literatur nie pozostających w kontakcie bezpośrednim. Referat ukazywał również doniosłą rolę malarstwa realistycznego (np. Maksymilian i Aleksander Gierymscy) i krytyki artystycznej w formowaniu pierwszych manifestów sztuki naturalistycznej. Podkreślał prekursorski charakter wystąpień krytyków "Wędrowca" oraz krytyków i poetów współpracujących z naturalistycznymi pismami w Belgii ("L'Art universel", "L'Artiste", "L'Actualité") wobec programów modernistów polskich i twórców Młodej Belgii.

Natomiast referaty Z. Š k r e b a (Uniwersytet w Zagrzebiu) - "Aspekty naturalizmu w literaturach Słowian południowych", G. P e t r o n i o (Uniwersytet w Trieście) - "Teorie

weryzmu we Włoszech wobec europejskiego naturalizmu", D. S p e - i r s (Uniwersytet w Toronto) - "Związki naturalizmu amerykańskiego z naturalizmem europejskim" i H. J e c h o w e j (Uniwersytet Paris IV) odczytany przez Y. Chevrela - "Naturalizm w Czechach", ukazywały ogólny obraz i dynamikę rozwoju naturalizmu w literaturach narodowych. Uwzględniały bardzo konsekwentnie determinanty sytuacji historycznej, które decydowały o istnieniu tego prądu lub praktycznie jego braku (np. w literaturach Słowian południowych), o jego charakterze śladowym (np. w literaturze czeskiej), o jego specyficznej karierze i lokalnym zabarwieniu wynikającym z tradycji narodowej i sytuacji literatury w kraju, który odzyskał swą całość i państwowość (np. weryzm włoski i jego regionalne odmiany), o przesunięciach w czasie, sprawiających, że naturalizm w niektórych literaturach narodowych rozwijał się dopiero wtedy, gdy we Francji ankiety literackie i prace krytyczne ogłaszały już jego zmierzch. Tak właśnie wyglądała sytuacja w literaturze holenderskiej i belgijskiej języka flamandzkiego, co zaprezentował również referat R. D e b b a u t a (Uniwersytet w Leuven) - "Estetyka naturalistyczna i definicja naturalizmu w literaturze pisanej w języku niderlandzkim". Podobne przesunięcie w czasie połączone ze specyficznymi atrybutami życia amerykańskiego obserwować można w naturalizmie amerykańskim, który okazuje się mniej zależny od recepcji zjawisk europejskich, a bardziej związany z doświadczeniem rodzimym.

Referat P. D e l s e m m e'a (Université Libre de Bruxelles) - "Tematyka i technika pisarska naturalizmu belgijskiego języka francuskiego" był połączeniem próby oglądu całości zjawiska w latach 70-ych i 80-ych XIX w. (kontaktów naturalizmu belgijskiego z francuskim wykraczających poza miano recepcji

i jego powiązań z pokoleniem Młodej Belgii formułującym hasło sztuki dla sztuki) ze szczególną analizą tematów, tytułów i technik stylistycznych naturalistów w oparciu o wybrane dzieła m.in. Camilla Lemonnier, Georges'a Fekhouda, Henri Nizeta.

Zagadnienie gatunków literackich, którymi posiłkował się naturalizm, podjęte zostało w pracy M. R e v (Uniwersytet w Budapeszcie) - "Czy można mówić o noweli jako o typowym gatunku naturalistycznym". Autorka analizuje wybrane teksty Maupassanta i Czechowa i polemizuje z Lukácsowską koncepcją noweli jako dekompozycji powieści, i stosowaną przez niego opozycją pomiędzy opisem a narracją. Z kolei H.Y. N e u s c h # f e r (Uniwersytet w Saarbrücken) w referacie "Naturalizm i powieść w odcinku. Powieść społeczna w prasie paryskiej w roku 1884" podjął analizę związków "Germinala" Zoli z odcinkową powieścią społeczną popularną w prasie francuskiej. Wykorzystując teksty G. Ohneta, E. Daudet, J. Valèsa, Ch. Mérouvelle i Zoli sugeruje autor, że niezależnie od swej niewątpliwej wymowy społecznej "Germinal" sytuował się w tej samej linii powieści obliczonej na odbiór masowy, która służyć miała umocnieniu i stabilizacji pozycji triumfującego mieszczaństwa.

Osobną pozycję zajęło wystąpienie M. v a n B u u r e n a (Uniwersytet w Nimègue) - "Rougon Maquart pomiędzy naturalizmem i romantyzmem". Poprzez szczegółową analizę figury stylistycznej w dziele Zoli - metafor roślinnych i zwierzęcych - autor dowodził jego związków z myśleniem romantycznym. Natomiast referat S. H o e f e r t a (Uniwersytet w Waterloo, Ontario) zaprezentował "Międzynarodową recepcję Hauptmanna", podając liczbę tłumaczeń jego dzieł (w tym na języki japoński i wietnamski), wybór tekstów, które budziły największe zainteresowanie, moment historyczny, w którym pojawiały się przekłady (najwcześniejsze

polskie i norweskie), wpływ warunków historycznych na popularność "Tkaczy", sukcesy sztuk Hauptmanna na scenach narodowych itp.

Podsumowując wyniki Kolokwium, Y. C h e v r e l podkreślił konieczność poszerzenia granic chronologicznych naturalizmu w wieku XX oraz niezbędność włączenia w zakres badań różnych narodowych odmian realizmu i weryzmu, konieczność wyrazistego zaznaczenia historycznych determinantów, które decydować będą o odmienności kariery naturalizmu w literaturach narodowych. Kolokwium pozwoliło dostrzec nie tylko związki pomiędzy naturalizmem francuskim i jego odpowiednikami w literaturach narodowych; dowiodło, że ukierunkowanie badań na inspiracje Zoli i jego recepcję uzasadnia się w perspektywie doświadczeń narodowych, pokazało bardzo istotne paralelizmy zaznaczające się w literaturach nie podlegających bezpośrednim kontaktom i opatrzonych zazwyczaj mianem literatur "drugorzędnych" ze względu na stopień zasięgu językowego. Uświadomiło konieczność dalszych badań poświęconych krytykom będącym pośrednikami w krążeniu idei i koncepcji literackich i budującym teorię naturalizmu w oparciu o doświadczenia narodowe połączone z przyjmowanymi ideami (np. de Sanctis we Włoszech, W.D. Howells w USA, A. Sygietyński w Polsce), a także niezbędność rozszerzenia badań dotyczących gatunków literackich i technik pisarskich naturalizmu.

W czasie Kolokwium ustalono wstępnie podział pracy nad przygotowaniem rozdziałów syntetycznych, zgodnie z konspektem książki przyjętym w Nantes, zaproponowano redaktorów odpowiedzialnych i nakreślono kalendarz prac na najbliższe dwa lata.

Danuta Knyż-Rudzka